

Pesem.
Zvoni.
A hiše božje
nikjer ne vidijo oči.

Dehti
po rožni sreči.
A sreče od nikoder ni.

Šumi
pod starim mlinom.
A mlin stoji že leto dni.

Domotožje.
Nizke hiše
v gostih jablan sredi,
ozka vrata
z drobnimi pogledi,
varne strehe
z vdanimi pokloni,
lepi dnevi
s tihimi zatoni:
Duši moji
toži se za vami,
včasih s smehom,
včasih pa s solzami.

Spričo takih pesmi moramo reči, da je »Nebo žari« Sardenkova najboljša zbirka, in marsikdo bo moral svoje mnenje o njem korigirati. Sevé bi bilo dobro, da bi bil Sardenko v prihodnji zbirki še strožji s seboj, da bi brez usmiljenja črtal vse, kar je, ne le slabo, temuč manj dobro; dobili bi tako knjigo, ki jo dolgo čakamo in zelo, zelo potrebujemo. *Izidor Cankar.*

Bericht über eine Reise zum Studium der Volks-epik in Bosnien und Herzegowina im Jahre 1913. Von Prof. Dr. Matthias Murko. (Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-histor. Klasse. 176. Bd., 2. Abh.) Wien, 1915. Hölder.

Vseučiliški profesor dr. Matija Murko si je pridobil nevenljivih zaslug za natančnejše poznavanje narodnega pesništva s svojimi študijskimi potovanji po Bosni in Hercegovini, kjer narodna pesem še sedaj živi. Posebno važno je tudi, da je vzel s seboj za pomočnika fonograf, s katerim je pesmi, kakor jih pojejo narodni pevci, ohranil za bodočnost. Prof. Murko je prepotoval s podporo balkanske komisije dunajske akademije znanosti v poletju 1912 severozahodno Bosno in nanjo meječe kraje Hrvatske in Dalmacije, da je preiskaval še dandanes tam živečo narodno epiko, zlasti ono bosenskih moslimov. Leta 1898. in 1899. je izdala »Matica Hrvatska« »Junačke pjesme muhamedovske« in z njimi zbudila veliko pozornost vseh, ki se zanimajo za narodno pesem. Prof. Murko je potoval po hrvaški Liki že l. 1909. O uspehih svojega raziskavanja l. 1912. je izdal obširno poročilo v 173. zvezku dun. »Sitzungsberichte der Kais. Akad. d. Wissenschaften« (l. 1913.) in v poročilu o fonografskih posnetkih. Po tem poročilu je napisal dr. Vinko Zupan obširen članek »O narodni epiki bosenskih muslimanov« v »Ljubljanskem Zvonu« l. 1913. na str. 663—668.

Leta 1913. je šel prof. Murko zopet na študijsko potovanje v Bosno in je hotel preštudirati tip moslimskih epičnih pesmi na vzhodnih mejah Krajine, zlasti v krajih ob reki Bosni in dalje na vzhodu. Zaradi kolere ob srbski meji pa je moral deloma svoj načrt opustiti, in tako je prišel na svojo veliko srečo preko Sarajeva, kjer se je dalje časa mudil, v Hercegovino, klasično deželo epičnega narodnega petja. Vse potovanje je trajalo ravno dva meseca, od 5. avgusta do 5. oktobra. O svojih krasnih uspehih nam pripoveduje prof. Murko v zgoraj navedenem poročilu iz leta 1915. in v poročilu o fonografskih posnetkih epičnih narodnih pesmi v srednji Bosni in Hercegovini (XXXVII. Mitteilung der Phonogramm-Archivs-Kommission der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien 1915. Hölder.) Razmeram primerno odslej ni raziskaval le moslimskih epičnih pesmi, ampak tudi katoliške in pravoslavne, kar je zelo zanimivo: prišel je do enakih ali

podobnih zaključkov pri narodnih pevcih vseh treh veroizpovedi. Moslimski veleposestniki so imeli na svojih dvorih tudi krščanske pevce. Pevci se navdušujejo za vsako junaštvo: »bez razlike vjere, samo da je junak«; odtod izrek: »Onda bilo, sad se spominjalo.« Narodna epika še krepko živi in je zlasti v Hercegovini v cvetju, vendar pa se kaže že vpliv moderne omike in nazadovanje narodne pesmi, in to tudi v Hercegovini.

Pevci se dobijo iz vseh stanov, a največ jih je poljedelcev in pastirjev; med moslimskimi pa je posebno veliko ciganov. Bogati in plemeniti begi so imeli pri sebi stalne pevce; navadno so bili to boljši služabniki, ne samo moslimske, ampak tudi katoliške vere. Tudi žene, moslimske in krščanske, katoliške in pravoslavne, znajo mnogo pesmi; neka katoliška pastirica je znala sto pesmi. — Plemenitim moslimom so peli pevci v prejšnjih časih le v njih hišah, »na konaku«, ali v hiši za goste. V ljudskih kavarnah se slišijo dandanes narodni pevci, toda beg niti ne gre v tako kavarno, pa tudi boljši pevec ne. Pri hišnih, domačih slovesnostih vabijo pevce, da pojejo na domu, posebno pri ženitovanjih; tu se pevci večkrat skušajo, kdo bo lepše pel in si pridobil v tekmi slavo najboljšega pevca.

Moslimske pesmi so zelo dolge, sicer v Hercegovini ne tako, kakor v bosenski Krajini, vendar pa se pojejo tri do pet ur ali tudi celo noč. Sploh pa zna pevec pesem tudi raztegniti, za kar imajo izraz »goniti«. O najboljšem pevcu v Mostaru se pripoveduje, da »može goniti pjesmu tri dana«. Ako je pesem dolga, se mora pevec seveda včasih oddehniti, in to imenujejo »naoštraj«, »dušak« itd.; prof. Murko navaja celo vrsto izrazov, ki jih je slišal na različnih krajih. Pevec more peti celo uro brez presledka, nekateri celo pol-drugo uro. Kako velikansko duševno in telesno delo izvrši v tem času, nam postane jasno, ako pomislimo, da prepoje v eni sami minuti 13 do 28, navadno 16 do 20 deseterozložnih vrstic. Iz poročila prof. Murka se da posneti, da je najboljši komorni stenograf mogel zapisati za pevcem le kratke odlomke. — Število pesmi, ki jih znajo moslimski pevci, je navadno 70 do 80; nad 300 jih je znal najimenitnejši pevec hercegovinski, Izak. Katoliški pevci znajo celo pesmarico Kačičevo (okrog 140 pesmi) in še druge pesmi. — Kot plačilo za pesmi so dobivali pevci v zlatih časih v preteklosti cekine, konje, vole, krave, žito, obleko; sedaj pa jim v kavarnah plačujejo kavo, čaj, limonado, cigarete, tobak; najrajši imajo za plačilo žganje, a vino in pivo jim ni tako všeč, češ, da ni tako dobro za pevčevo grlo.

Prednašanje je večkrat popolnoma dramatično in globoko občuteno, ne le pri moslimih, ampak tudi pri katoličanih, kar prof. Murko proti nasprotnim trditvam še posebej poudarja v tem poročilu. Preden pevec začne peti, napravi kratko predigro na goslih in potem zagotavlja v kratkem uvodu, da hoče peti resnično pesem o starih junakih. Zanimivo je, kar pravi prof. Murko gledé izprememb, ki jih napravi pevec, ako poje isto pesem večkrat: poizkusi pri vseh pevcih so pokazali, da pojejo pevci še celo kratke odstavke drugič in tretjič z različnimi izpremembami v posameznih vrsticah ali tudi v sporedu. In to je značilno za vsako ljudsko umetnost! — Gledé spremljevanja na goslih (»gusle«) je opazil prof. Murko, da

potegne pevec lok pri vsakem verzu petkrat semintja. Zanimivo je tudi, kako pevci izgovarjajo samoglasnike na koncu vrstic: nekateri jih srčejo, požirajo ali samo krajšajo in bolj motno izgovarjajo, drugi pa jih posebno poudarjajo in naglašajo; zelo pogosto se sliši kratek odmor med zadnjim in predzadnjim zlogom, predzadnji samoglasnik je potem zategnjen in naglašen. Zgledi za to se nahajajo v fonografičnih posnetkih. Iz teh je tudi mogoče dokazati, da pevec prenese včasih zadnji zlog v naslednjo vrstico, n. pr.:

Nije Lika, ko je prije bi-
la —

Vse te posebnosti in silno hitro predavanje je vzrok, da morejo le domačini pesmi prav umevati.

Muslimski pevci se držijo starih pesmi, v katerih se opevajo stari junaki. Te narodne pesmi zelo pretiravajo in zato gre glas o njih, da dosti ali napol lažejo; pevci zato nočejo peti novejših pesmi, ker gledé novejših časov ni lahko tako »lagati«. Tudi katoliške pesmi opevajo večinoma stara junaštva. Vzete so iz Kačićevega »Razgovora« (pesmarice) in iz bosenskih zbirk narodnih pesmi frančiškanov Martića in Jukića. Katoliški pevci posebno radi pojejo pesem o osvobođenju Dunaja od Turkov po Kačičevi pesnitvi. — Pravoslavni pevci ne pojejo toliko starih pesmi o carju Lazarju, Milošu Obiliću in Vuku Brankoviću, kakor o novejših in najnovejših bojih Črnogorcev s Turki; in te pesmi so vzete iz pesnitev Petra Petrovića Njeguša in še celo iz onih kralja Nikita I., posebno pa iz zbirke »Osveta Kosovska«, ki jih je pel in napisal Maksim Šobajić in so izšle v Beogradu (296 str.). Razen teh se pa pojejo tudi pesmi o rusko-japonski vojski in seveda tudi o zadnji balkanski vojski. Prof. Murko je prišel do zanimivega zaključka, da je epska narodna pesem tam, kjer najbolj cvete, literarnega izvora, da je vzeta iz tiskanih virov. Neki pravoslavni pevec se je kar splošno izrazil v tem smislu z besedami: »Najprije se štampa, a onda primaju pjevači.« Kot vir se naravnost navajajo tudi zbirke Vuka Karadžića in Vuka Vrčevića. Še danes je mogoče videti prepise narodnih pesmi v celih knjigah. Mnogo pesmi se je razširilo med narod po redovni in svetni duhovščini, katoliški in pravoslavni. Frančiškani so brali ljudem, kadar so jih obiskavali po njih selih, narodne pesmi in enako so delali tudi pravoslavni popi. Že leta 1904. se je izrazil nasproti prof. Murku arhimandrit Ilarion Ruvrač v samostanu Gergeteg v Srijemu gledé narodnih pesmi: »Ja mislim, to je sve od nas pošlo.« In Murko dostavlja: »Gotovo! Mnogo srbskih narodnih pesmi se je razširilo med narod po redovni in svetni duhovščini in mnogo jih je tudi v teh krogih nastalo. V Hercegovini goji dandanes narodno pesem zlasti svetna duhovščina.«

Največjo pozornost je posvetil prof. Murko vprašanju, če in kako še tudi dandanes nastajajo narodne pesmi. Da se to godi še sedaj, dokazuje celo vrsta zanimivih izrazov za zlaganje pesmi, ki jih prof. Murko navaja, in sam je spoznal nekaj zlagateljcev narodnih pesmi. Nove pesmi spevajo pastirji in pastirice. Tudi moslimske žene in deklice zlagajo junaške pesmi. V 18. stoletju so tudi v Dalmaciji opevale deklice junaške boje s Turki. Isto se trdi tudi o pravoslavnih deklicah. Vsaka pesem pa mora resnico poročati, drugače ni nič

vredna. Novejše pesmi o večjih bojih morejo le izobraženi ljudje spesniti, »naučenjaci, što škole svršili«. Neki pevec se je izrazil, da je zato »treba študirati 20 godina... 15 gimnazija«. Šobajić je bil tudi študiran človek, ki je pesmi deloma sam zlagal, deloma si jih dal diktirati in jih je potem uredil in izdal. Literarnega postanka so tudi pri katoličanih pesmi o okupaciji Bosne in Hercegovine. Dandanes se opevajo celo deželnozborske volitve, potovanje izseljencev v Ameriko, cesarjev obisk, vojaški nabori; prof. Murko je našel še celo pesmi o mobilizaciji l. 1912/13. Zanimivo bo raziskavati, ko bo končana sedanja borba narodov, se bodo li našli pevci, ki bodo opevali junaške čine sedanjih dni.

Prof. Murko je nameraval o počitnicah leta 1914. nadaljevati svoje študije v vzhodni in jugovzhodni Bosni in v sandžaku Novem pazarju, toda izbruhnila je svetovna vojska in je moral opustiti svojo namero. Dal Bog, da bi veleučeni gospod profesor mogel kmalu svoj načrt izvršiti in nas še večkrat razveseliti s tako veleznimivimi poročili, kakor je letošnje! *Fr. Rebol.*

»Hrvatska Prosvjeta.« Pred menoj leži pet zadnjih številk lanskega letnika v skupnem zvezku. Bodi mi dovolj, da spoznam smoter in cilj in izrazim mnenje. Mlada simpatična generacija, ki se je zbirala najprej okrog »Luči« in »Našega kola«, bi bila gotovo dosegla še lepših uspehov, da ni vojne, ki bo pustila sicer v umetnosti tudi svoje dobre posledice, a je njena hipna škoda zelo občutna. Generacija je dosegla, kar je mogla, in to je dosti. Prvi pogled na zunanjo obliko lista in v notranjost nas spomni na »Dom in Svet«. Kako lep in razveseljiv je nastop in kosanje mladih sil! — Vendar so tudi razlike. Kar je pri Hrvatih mnogo vredno, je to, da imajo naroden cilj na dlani, in dasi ga zasledujejo v raznih oblikah, jim je skoraj glavni smoter; obenem je tesno združen z religiozno mislijo. To je njih velika idejna vrednota, četudi ni brez razkisanosti. Naša nacionalnost ni tako glasna, patetična. Jaz se n. pr. ne morem iznebiti misli, da sem najprej človek, če ne samo človek, in mi je cve-toča češnja ali obvdovela žena na Kitajskem bližja nego »narodnost« v časnikarskem pomenu besede. Malo simpatičen mi je v poeziji državni patriotizem; lepo se poda v dnevnikih in na ulici, a v pesmi je samo beseda. Besed je vse preveč. Kako je v resnici težko moderno čutiti, moderno misliti in pisati! Misel na nekaj novega mora biti strašna le strahopetnim ljudem. Patos je klepetulja. Bojmo se vsega, samo ne srca in misli! Kjer ima stati slab izraz ali laž, naj stoje rajše tri črtice ali pike. Hodimo pred dobo in ne za njo! Večina slik je dobrih in le zaradi slabega papirja se niso reprodukcije posebno posrečile. V tem, da se je otrešel »časovnih zahtev«, se vidi listovo stremljenje po lepem. Izmed predolgih kritik je kritika o knjigah, kot n. pr. »U plamenu i krvi«, še posebno predolga in nepotrebna. V nasprotju s kritikovim mnenjem bi dejal o tej knjigi samo: »Ta funtroman sem bral le toliko, da sem spoznal, da je funtroman boljše vrste.« Čemu kvariti okus? Škoda besed! Sicer je list vreden gorkih simpatij. Naj bi se po vojni, ko bomo zapisavali, kar danes čutimo, in pričeli tvoriti novo dobo, naša vez sorodstva v korist lepote stesnila še bolj in se izločilo vse, kar je v napotje. »Hrvatska Prosvjeta« naj postane mejnik v hrvatski književnosti. *France Bevk.*